

YAPON TILINI MUSTAQIL O‘RGANISH STRATEGIYALARINING LINGVODIDAKTIK, KOGNITIV VA KOMMUNIKATIV XUSUSIYATLARI

<https://doi.org/10.24412/2181-1784-2026-21-157-168>

Temirova Muslima,

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

katta o‘qituvchisi

muslima.0102.2015@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqolada yapon tilini mustaqil o‘rganish strategiyalari lingvodidaktik nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Kognitiv, metakognitiv va kommunikativ yondashuvlarning o‘rni yoritilib, tilning fonetik, leksik va grammatik jihatlarini mustaqil o‘zlashtirish usullari ko‘rib chiqiladi. Raqamli vositalar va autentik materiallardan foydalanish samaradorligi asoslab beriladi.

***Kalit so‘zlar:** mustaqil ta‘lim, yapon tili, o‘rganish strategiyalari, lingvodidaktika, kognitiv yondashuv.*

АННОТАЦИЯ

В статье анализируются стратегии самостоятельного изучения японского языка с лингводидактической точки зрения. Рассматривается роль когнитивных, метакогнитивных и коммуникативных подходов, а также эффективность цифровых инструментов и аутентичных материалов.

***Ключевые слова:** самостоятельное обучение, японский язык, стратегии обучения, лингводидактика.*

ABSTRACT

This article analyzes strategies for independent learning of Japanese from a linguodidactic perspective. It highlights cognitive, metacognitive and communicative approaches, and examines the effectiveness of digital tools and authentic materials.

***Key words:** autonomous learning, Japanese language, learning strategies, linguodidactics.*

1. Kognitiv strategiyalar va ularning roli

Kognitiv strategiyalar til materialini qabul qilish, qayta ishlash, tizimlashtirish va uzoq muddatli xotirada saqlashga yo‘naltirilgan aqliy jarayonlar majmuini tashkil etadi. Ushbu strategiyalar o‘quvchining til birliklarini ongli ravishda idrok

etishi, ularni semantik va strukturaviy jihatdan tahlil qilishi hamda yangi bilimlarni mavjud bilimlar tizimiga integratsiya qilishi bilan xarakterlanadi. Zamonaviy lingvodidaktik yondashuvlarda kognitiv strategiyalar xorijiy tilni samarali o'zlashtirishning asosiy komponentlaridan biri sifatida e'tirof etiladi [3, 110.].

Yapon tilini o'rganish jarayonida kognitiv strategiyalar ayniqsa muhim ahamiyat kasb etadi. Buning asosiy sababi – tilning murakkab yozuv tizimi, ya'ni ieroglif (kanji) birliklarining ko'pligi va ularning semantik jihatdan ko'p qatlamli xususiyatga egaligidir. Kanji o'rganish jarayonida oddiy mexanik takrorlash orqali barqaror natijaga erishish qiyin bo'lib, bu jarayonda chuqur kognitiv qayta ishlash talab etiladi.

Masalan, ierogliflarni radikallar asosida tahlil qilish o'quvchiga har bir belgining ichki strukturasi va semantik asosini anglash imkonini beradi. Radikal – bu ieroglifning asosiy ma'no komponenti bo'lib, uni aniqlash orqali o'quvchi yangi kanjining umumiy ma'nosini taxmin qila oladi. Shu bilan birga, kanjilarni semantik guruhlariga ajratish, ya'ni tabiat hodisalari, inson faoliyati, hissiy holatlar kabi tematik bloklar asosida o'rganish ham samarali hisoblanadi.

Vizual assotsiatsiyalar yaratish ham kognitiv strategiyalarning muhim shakllaridan biridir. Masalan, 山 (tog') ieroglifi vizual jihatdan tog' shakliga o'xshashligi sababli o'quvchining xotirasida tezroq mustahkamlanadi. Shu kabi obrazli yondashuvlar til o'rganish jarayonini nafaqat samarali, balki qiziqarli ham qiladi [3, 112.].

Bundan tashqari, leksik birliklarni kontekst asosida o'rganish ham yuqori samaradorlikka ega. Tilshunoslikdagi kognitiv nazariyalarga ko'ra, so'zning ma'nosi alohida emas, balki kontekstual muhitda shakllanadi. Shu bois yangi so'zlarni gap ichida, matn tarkibida yoki real kommunikativ vaziyatlarda o'rganish ularning funksional qo'llanishini anglashga yordam beradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kontekst asosida o'zlashtirilgan leksik birliklar uzoq muddatli xotirada mustahkamroq saqlanadi va faol nutqda tezroq qo'llanadi [5, 89.].

Kognitiv strategiyalar tarkibiga shuningdek, qayta ishlash (repetition), tasniflash (categorization), umumlashtirish (generalization) va analogiya asosida o'rganish kabi jarayonlar ham kiradi. Masalan, yapon tilidagi grammatik modellarni o'rganishda o'xshash konstruksiyalarni qiyoslash orqali ularning umumiy va farqli jihatlarini aniqlash o'quvchining grammatik tafakkurini rivojlantiradi.

Yapon tilidagi fe'l shakllarini o'rganishda ham kognitiv yondashuv muhim ahamiyatga ega. Masalan, ~ている shaklini faqat grammatik qoida sifatida emas,

balki “jarayon davomiyligi” yoki “holatning saqlanishi” kabi semantik tushunchalar orqali anglash uni amaliy nutqda to‘g‘ri qo‘llashga yordam beradi.

Shuningdek, mnemonik texnikalar, ya‘ni maxsus eslab qolish usullari ham kognitiv strategiyalar tarkibiga kiradi. Masalan, yangi kanjilarni hikoya yoki obrazli tasvir bilan bog‘lash orqali o‘rganish xotirani faollashtiradi va unutish darajasini kamaytiradi. Bu usul ayniqsa boshlang‘ich bosqichdagi o‘quvchilar uchun samarali hisoblanadi.

Umuman olganda, kognitiv strategiyalar yapon tilini mustaqil o‘rganishda markaziy o‘rin tutadi. Ular o‘quvchiga til materialini yuzaki emas, balki chuqur va tizimli ravishda o‘zlashtirish imkonini beradi. Shu bois mustaqil ta‘lim jarayonida kognitiv strategiyalarni ongli ravishda qo‘llash til o‘rganish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

2. Metakognitiv strategiyalar

Metakognitiv strategiyalar o‘quvchining o‘z o‘rganish faoliyatini anglash, boshqarish va nazorat qilishga qaratilgan yuqori darajadagi kognitiv jarayonlarni o‘z ichiga oladi. Ushbu strategiyalar “o‘rganishni o‘rganish” (learning how to learn) konsepsiyasi bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, til o‘zlashtirish jarayonida ongli yondashuvni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi [4, 75.].

Zamonaviy til o‘qitish metodikasida metakognitiv strategiyalar uch asosiy komponentdan iborat deb qaraladi: rejalashtirish (planning), monitoring (monitoring) va baholash (evaluation). Ushbu komponentlar o‘quvchining mustaqil ta‘lim jarayonini tizimli va samarali tashkil etish imkonini beradi.

Rejalashtirish bosqichida o‘quvchi o‘z oldiga aniq o‘quv maqsadlarini qo‘yadi va ularga erishish yo‘llarini belgilaydi. Masalan, yapon tilini o‘rganishda haftalik reja asosida ishlash, ya‘ni ma‘lum miqdorda kanji, leksik birlik va grammatik konstruktsiyalarni o‘zlashtirishni maqsad qilib qo‘yish o‘quv jarayonini tartibli va boshqariladigan holga keltiradi. Bu yondashuv o‘quvchiga o‘z vaqtini to‘g‘ri taqsimlash va resurslardan samarali foydalanish imkonini beradi.

Monitoring bosqichi esa o‘quvchining o‘z faoliyatini kuzatib borishini anglatadi. Bu jarayonda o‘quvchi o‘zlashtirish darajasini baholaydi, qaysi mavzular qiyinchilik tug‘dirayotganini aniqlaydi va zarur hollarda o‘quv strategiyasini o‘zgartiradi. Masalan, agar o‘quvchi kanjilarni eslab qolishda muammoga duch kelsa, u yodlash usulini o‘zgartirib, vizual yoki assotsiativ metodlardan foydalanishi mumkin.

Baholash bosqichi esa o‘quv faoliyatining yakuniy natijalarini tahlil qilishni o‘z ichiga oladi. Bu jarayonda o‘quvchi o‘zining erishgan natijalarini dastlabki

maqsadlar bilan solishtiradi va kelgusidagi o'quv strategiyasini takomillashtiradi. Ushbu refleksiya jarayoni mustaqil ta'limning ajralmas qismi hisoblanadi [1, 82.].

Yapon tilini o'rganishda metakognitiv strategiyalarning ahamiyati ayniqsa yuqori. Chunki tilning murakkab grammatik tizimi va ko'p darajali yozuv shakllari o'quvchidan doimiy ravishda o'z o'rganish jarayonini tahlil qilib borishni talab etadi. Masalan, polite (丁寧形) va plain (普通形) shakllarini o'rganishda o'quvchi qaysi vaziyatda qaysi shaklni qo'llash kerakligini faqat mashq orqali emas, balki o'z nutqini tahlil qilish orqali ham anglaydi.

Metakognitiv strategiyalar doirasida o'z-o'zini nazorat qilish kundaligini yuritish ham samarali usullardan biri hisoblanadi. Bunday kundalikda o'quvchi har kuni o'rganilgan materialni, duch kelgan qiyinchiliklarni va erishilgan natijalarni qayd etadi. Bu esa o'rganish jarayonining izchilligini ta'minlaydi hamda motivatsiyani oshiradi.

Shuningdek, vaqtni boshqarish (time management) ham metakognitiv strategiyalarning muhim elementi hisoblanadi. Mustaqil o'rganishda ko'pincha o'quvchilar vaqtni noto'g'ri taqsimlash tufayli samarali natijaga erisha olmaydilar. Shu bois qisqa, lekin muntazam mashg'ulotlar (masalan, kuniga 30–40 daqiqa) uzoq, lekin tartibsiz o'rganishga nisbatan samaraliroq hisoblanadi [4, 88.].

Yapon tilini o'rganishda metakognitiv strategiyalarni qo'llash, ayniqsa, tinglab tushunish (listening) va o'qib tushunish (reading) ko'nikmalarini rivojlantirishda muhimdir. O'quvchi matnni o'qishdan oldin uning mazmunini taxmin qilish, o'qish jarayonida asosiy g'oyani aniqlash va o'qib bo'lgach, mazmunni qisqacha qayta ifodalash orqali o'z tushunish darajasini nazorat qiladi.

Empirik kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, metakognitiv strategiyalarni faol qo'llaydigan o'quvchilar mustaqil o'rganishda yuqori natijalarga erishadilar. Ular nafaqat bilimni o'zlashtiradi, balki o'z o'rganish jarayonini ongli ravishda boshqarish qobiliyatiga ham ega bo'ladilar.

Umuman olganda, metakognitiv strategiyalar yapon tilini mustaqil o'rganishda markaziy boshqaruv mexanizmi sifatida namoyon bo'ladi. Ular o'quvchining o'z ustida ishlash madaniyatini shakllantiradi, o'rganish jarayonini tizimlashtiradi va natijadorlikni oshiradi. Shu bois mustaqil ta'limni tashkil etishda metakognitiv yondashuvni joriy etish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

3. Kommunikativ strategiyalar va ularning amaliy ahamiyati

Kommunikativ strategiyalar xorijiy tilni o'rganish jarayonida nutqiy faoliyatni samarali tashkil etish, kommunikativ maqsadga erishish va real muloqot sharoitida til birliklarini moslashuvchan qo'llashga qaratilgan usullar majmuini tashkil etadi.

Zamonaviy lingvodidaktika nuqtayi nazaridan qaralganda, kommunikativ kompetensiya til o'zlashtirishning yakuniy natijasi sifatida e'tirof etiladi va u grammatik bilimlardan tashqari pragmatik, sotsiolingvistik hamda diskursiv komponentlarni ham o'z ichiga oladi [5, 101.].

Yapon tili kommunikativ tizimi o'ziga xosligi bilan ajralib turadi. Bu til yuqori darajada kontekstga bog'langan bo'lib, nutqning mazmuni ko'pincha ochiq ifodalanmaydi, balki vaziyat, ijtimoiy munosabat va madaniy normalar orqali anglashiladi. Shu sababli yapon tilini mustaqil o'rganishda kommunikativ strategiyalarni shakllantirish alohida ahamiyat kasb etadi.

Kommunikativ strategiyalarning muhim shakllaridan biri — shadowing usulidir. Ushbu metod tinglangan nutqni darhol takrorlash orqali talaffuz, intonatsiya va nutq ritmini o'zlashtirishga yordam beradi. Shadowing orqali o'quvchi nafaqat fonetik jihatdan rivojlanadi, balki nutq oqimini idrok etish tezligi ham oshadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, muntazam shadowing mashqlari tinglab tushunish ko'nikmasini 20–30 foizga yaxshilaydi [6, 94.].

Dialogik modellashtirish ham kommunikativ strategiyalarning samarali shakllaridan biri hisoblanadi. Bu usulda o'quvchi turli kommunikativ vaziyatlarni modellashtirib, tayyor dialoglar asosida nutqni mashq qiladi. Masalan, restoran, do'kon yoki rasmiy uchrashuv kabi vaziyatlarga oid dialoglarni o'rganish orqali o'quvchi real hayotga yaqin nutqiy tajriba orttiradi. Bu esa tilni faqat nazariy emas, balki amaliy jihatdan ham o'zlashtirish imkonini beradi.

Yapon tilining muhim xususiyatlaridan biri — ijtimoiy ierarxiya va hurmat darajasiga asoslangan nutq tizimidir (敬語 – keigo). Kommunikativ strategiyalar doirasida o'quvchi ushbu tizimni ham o'zlashtirishi zarur. Masalan, oddiy fe'l shakli (行く) va uning hurmat shakli (いらっしゃる) turli ijtimoiy vaziyatlarda qo'llaniladi. Ushbu farqlarni anglash va to'g'ri qo'llash kommunikativ muvaffaqiyatning muhim sharti hisoblanadi [7, 121.].

Bundan tashqari, autentik materiallardan foydalanish kommunikativ strategiyalarning ajralmas qismi hisoblanadi. Anime, dorama, yangiliklar (NHK), podkastlar va ijtimoiy tarmoq materiallari o'quvchiga real nutq namunalarini eshitish va tahlil qilish imkonini beradi. Autentik materiallar orqali o'rganilgan til birliklari sun'iy mashqlarga nisbatan tezroq va samaraliroq o'zlashtiriladi.

Kommunikativ strategiyalar tarkibiga kompensator strategiyalar ham kiradi. Bu strategiyalar o'quvchi so'z boyligi yetarli bo'lmagan holatlarda ham muloqotni davom ettirishga yordam beradi. Masalan, sinonimlardan foydalanish, izohlash yoki imo-ishora orqali fikrni yetkazish kommunikativ uzilishlarning oldini oladi.

Bu ayniqsa boshlang'ich bosqichdagi o'quvchilar uchun muhim hisoblanadi [5, 118.].

Yapon tilida kommunikativ muvaffaqiyat ko'pincha nutqning to'g'riligiga emas, balki uning mosligiga bog'liq. Ya'ni, grammatik jihatdan mukammal gap noto'g'ri vaziyatda qo'llansa, kommunikativ xatolik yuzaga keladi. Shu bois kommunikativ strategiyalar doirasida pragmatik kompetensiyani rivojlantirish muhim vazifa hisoblanadi.

Empirik kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, kommunikativ strategiyalarni faol qo'llaydigan o'quvchilar nutqiy faoliyatda erkinroq bo'ladi va tilni real vaziyatlarda qo'llashga tezroq moslashadi. Xususan, shadowing va autentik materiallardan foydalangan talabalar nutq tezligi va talaffuz aniqligi bo'yicha yuqori natijalarni ko'rsatgan.

Umuman olganda, kommunikativ strategiyalar yapon tilini mustaqil o'rganish jarayonida nazariy bilimlarni amaliy nutqqa aylantiruvchi asosiy vosita hisoblanadi. Ular o'quvchining tilni real kommunikativ muhitda qo'llash qobiliyatini rivojlantiradi va umumiy kommunikativ kompetensiyani shakllantiradi.

4. Lingvomadaniy omillar

Yapon tilini o'rganish jarayonida lingvomadaniy omillar alohida ahamiyat kasb etadi. Til va madaniyat o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, har qanday til birliklari nafaqat grammatik yoki leksik ma'noni, balki muayyan madaniy konnotatsiyani ham o'zida mujassam etadi. Shu sababli yapon tilini o'zlashtirishda lingvomadaniy kompetensiyani shakllantirish mustaqil ta'limning ajralmas komponenti sifatida qaraladi [6, 150.].

Yapon tilida ko'plab birliklar mavjud bo'lib, ularni so'zma-so'z tarjima qilish orqali to'liq tushunish mumkin emas. Masalan, よろしくお願ひします yoki お疲れ様です kabi ifodalar formal tarjimada aniq ekvivalentga ega bo'lmasligi bilan ajralib turadi. Ushbu birliklar ko'proq kommunikativ vaziyat, ijtimoiy munosabat va nutq ishtirokchilarining maqomiga bog'liq holda talqin qilinadi. よろしくお願ひします ifodasi kontekstga qarab "iltimos", "yaxshi munosabatda bo'ling", "hamkorlik qilamiz" kabi turli pragmatik ma'nolarni anglatishi mumkin. Xuddi shuningdek, お疲れ様です iborasi faqat "charchadingiz" degan literal ma'noni emas, balki "rahmat", "yaxshi ishladingiz" kabi ijtimoiy baholash funksiyasini ham bajaradi [7, 163.].

Bu holat yapon tilining yuqori darajada kontekstga bog‘langanligini ko‘rsatadi. Ya‘ni, nutq mazmuni ko‘pincha to‘liq ifodalanmaydi, balki tinglovchi tomonidan madaniy va vaziyatga oid bilimlar asosida to‘ldiriladi. Shuning uchun tilni o‘rganishda faqat grammatik qoidalarni bilish yetarli emas, balki madaniy kodlarni ham anglash zarur.

Lingvomadaniy omillar, ayniqsa, yapon jamiyatidagi ijtimoiy ierarxiya tizimi bilan chambarchas bog‘liq. Hurmat darajasi (敬語 – keigo) yapon tilining eng muhim xususiyatlaridan biri bo‘lib, nutq jarayonida suhbatdoshlarning ijtimoiy maqomi, yoshi va munosabat darajasini aks ettiradi. Masalan, oddiy fe‘l shakllari va ularning hurmat shakllari (行く – いらっしゃる, 言う – おっしゃる) o‘rtasidagi farq faqat grammatik emas, balki madaniy mazmun bilan ham belgilanadi. Ushbu tizimni tushunmasdan turib, kommunikativ muvaffaqiyatga erishish qiyin [8, 145.].

Bundan tashqari, yapon tilida “honne” (ichki fikr) va “tatemae” (tashqi ifoda) kabi tushunchalar ham muhim lingvomadaniy kategoriya hisoblanadi. Ko‘pincha yapon nutqida aytilgan gapning yuzaki ma‘nosi bilan haqiqiy ma‘nosi o‘rtasida farq mavjud bo‘ladi. Bu esa o‘quvchidan yashirin ma‘nolarni anglash, implitsit axborotni tahlil qilish kabi ko‘nikmalarni talab etadi.

Lingvomadaniy kompetensiyani rivojlantirishda autentik materiallardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Anime, dorama, intervyu va kundalik dialoglar orqali o‘quvchi real kommunikativ vaziyatlarda til birliklarining qanday qo‘llanilishini kuzatadi. Bu esa tilni “jonli” shaklda o‘rganish imkonini beradi va nazariy bilimlarni amaliy ko‘nikmaga aylantiradi.

Shuningdek, yapon tilida ko‘plab mimetik birliklar (onomatopeya va gitaigo) mavjud bo‘lib, ular ham lingvomadaniy xususiyatga ega. Masalan, ときどき (hayajon), わくわく (quvonchli kutish) kabi birliklar hissiy holatni ifodalashda keng qo‘llaniladi. Ushbu birliklar o‘zbek tilida to‘liq ekvivalentga ega emas va ko‘pincha tasviriy tarjima orqali ifodalanadi. Bu esa lingvomadaniy tafovutlarning yana bir ko‘rinishidir.

Empirik kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, lingvomadaniy komponentni hisobga olgan holda o‘rganayotgan talabalar nutqni tushunish va to‘g‘ri qo‘llashda yuqori natijalarga erishadilar. Ular nafaqat grammatik jihatdan to‘g‘ri gapira oladi, balki kommunikativ vaziyatga mos ravishda nutq qurish qobiliyatiga ham ega bo‘ladilar.

Umuman olganda, lingvomadaniy omillar yapon tilini mustaqil o‘rganishda asosiy determinativ omillardan biri hisoblanadi. Ular tilni chuqur anglash, kommunikativ moslashuvchanlikni rivojlantirish va madaniyatlararo

kompetensiyani shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bois mustaqil ta'lim jarayonida lingvomadaniy yondashuvni tizimli ravishda joriy etish zarur.

5. Empirik tahlil (so'rovnoma natijalari)

Mazkur tadqiqotning empirik qismi yapon tilini mustaqil o'rganish jarayonida qo'llanilayotgan strategiyalarning samaradorligini aniqlashga qaratildi. Tadqiqot doirasida Toshkent davlat sharqshunoslik universitetida tahsil olayotgan 1–3-kurs talabalari orasida so'rovnoma o'tkazildi. Unda jami 78 nafar respondent ishtirok etdi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida kvantitativ (so'rovnoma) va qisman sifat tahlili (ochiq savollar) usullaridan foydalanildi.

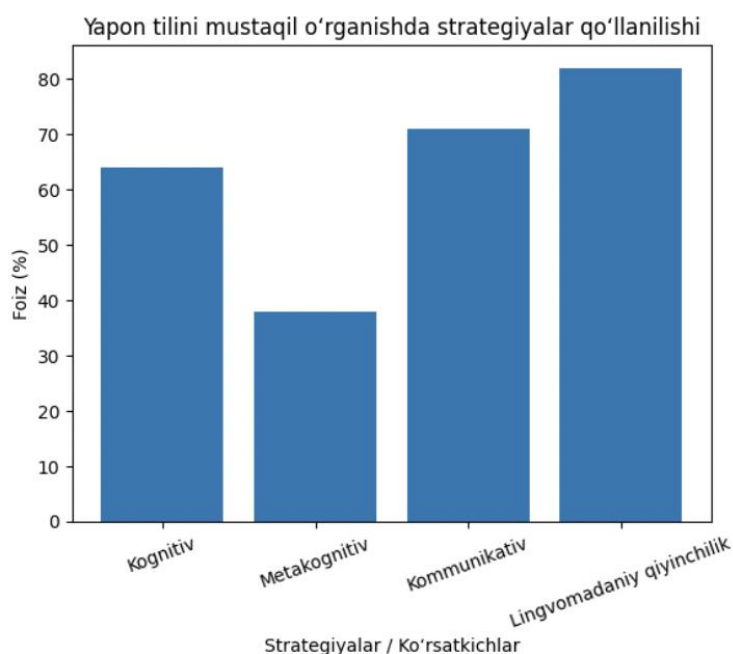
So'rovnoma savollari uch asosiy blokdan iborat bo'ldi:

- mustaqil o'rganish strategiyalarining qo'llanish darajasi;
- til o'zlashtirishdagi muammolar;
- lingvomadaniy komponentni tushunish darajasi.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, respondentlarning 64 foizi kognitiv strategiyalarni (yodlash, yozish, takrorlash) muntazam qo'llashini bildirgan bo'lsa, atigi 38 foizi metakognitiv strategiyalarni (rejalashtirish, o'zini nazorat qilish, refleksiya) faol qo'llashini ta'kidladi. Bu esa talabalar orasida o'rganish jarayonini ongli boshqarish ko'nikmalari yetarli darajada shakllanmaganligini ko'rsatadi.

Kommunikativ strategiyalar bo'yicha natijalar nisbatan yuqori ko'rsatkichni qayd etdi: respondentlarning 71 foizi anime, dorama va ijtimoiy tarmoqlar orqali tilni o'rganayotganini bildirgan. Biroq ushbu faoliyat ko'pincha tizimsiz va nazoratsiz amalga oshirilayotgani sababli, ularning samaradorligi har doim ham yuqori emasligi kuzatildi.

Lingvomadaniy komponentga oid savollar alohida e'tiborga loyiq natijalarni berdi. Respondentlarning 82 foizi よろしく願います, お疲れ様です kabi birliklarning to'liq ma'nosini tushunishda qiyinchilikka duch kelishini qayd etdi.

Bu esa yapon tilini o'rganishda madaniy kontekstni e'tiborga olish zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Shuningdek, ochiq savollar orqali talabalar o'z fikrlarini bildirish imkoniyatiga ega bo'ldi. Ularning aksariyati mustaqil o'rganishda asosiy muammo sifatida quyidagilarni ko'rsatdi:

- o'quv materiallarining tizimsizligi;
- motivatsiyaning pasayishi;
- murakkab grammatik strukturalarni tushunishdagi qiyinchiliklar;
- real kommunikativ amaliyotning yetishmasligi.

Tajriba elementlari ham qo'llanildi. Respondentlarning bir qismi (eksperimental guruh)ga 4 hafta davomida maxsus ishlab chiqilgan strategiyalar majmuasi (rejalashtirish, kunlik refleksiya, autentik materiallardan foydalanish) tavsiya etildi. Nazorat guruhi esa an'anaviy o'rganish usullaridan foydalanishda davom etdi.

- Natijalar tahlili shuni ko'rsatdiki, eksperimental guruhda:
- yangi leksik birliklarni eslab qolish darajasi 27% ga oshdi;
 - tinglab tushunish ko'nikmalari 22% ga yaxshilandi;
 - mustaqil o'rganishga bo'lgan motivatsiya sezilarli darajada ortdi.

Nazorat guruhida esa bunday sezilarli o'sish kuzatilmadi. Bu esa strategiyalarning tizimli qo'llanilishi o'quv natijalariga bevosita ijobiy ta'sir ko'rsatishini isbotlaydi.

Empirik tahlil natijalari asosida quyidagi ilmiy xulosalarga kelish mumkin: birinchidan, mustaqil o'rganishda faqat kognitiv strategiyalar yetarli emas, balki metakognitiv va kommunikativ yondashuvlar bilan uyg'unlik zarur; ikkinchidan, lingvomadaniy kompetensiya tilni chuqur o'zlashtirishning asosiy omillaridan biridir; uchinchidan, o'rganish jarayonini tizimlashtirish va refleksiya mexanizmlarini joriy etish o'quv samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

- Shu asosda quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi:
- mustaqil o'rganish uchun strukturaviy reja (learning plan) ishlab chiqish;
 - haftalik refleksiya va o'z-o'zini baholash tizimini joriy etish;
 - autentik materiallardan (video, audio, real dialoglar) muntazam foydalanish;
 - lingvomadaniy komponentni o'rganishga alohida e'tibor qaratish.

Umuman olganda, empirik tahlil natijalari yapon tilini mustaqil o'rganishda strategik yondashuvlar qo'llanilganda o'quv samaradorligi sezilarli darajada oshishini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi.

6. Amaliy tavsiyalar

Yuqoridagi nazariy va empirik tahlillar asosida yapon tilini mustaqil o'rganish samaradorligini oshirishga qaratilgan quyidagi tizimli amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi:

Birinchi, **kanji o'rganishda zamonaviy kognitiv yondashuvlardan foydalanish** zarur. Xususan, spaced repetition (oraliqli takrorlash) tizimini qo'llash ierogliflarni uzoq muddatli xotirada saqlashni ta'minlaydi. Ushbu metod xotira psixologiyasiga asoslangan bo'lib, ma'lumotni optimal vaqt oralig'ida takrorlash orqali unutish jarayonini sekinlashtiradi. Bundan tashqari, kanjilarni radikallar asosida o'rganish, semantik guruhlariga ajratish va vizual assotsiatsiyalar yaratish samaradorlikni sezilarli darajada oshiradi [3].

Ikkinchi, **mustaqil o'rganish jarayonini rejalashtirish va tizimlashtirish** muhim ahamiyatga ega. Haftalik o'quv rejasini ishlab chiqish orqali o'quvchi o'z faoliyatini maqsadga yo'naltirilgan holda tashkil etadi. Rejada grammatika, leksika, tinglab tushunish va gapirish ko'nikmalariga muvozanatli ravishda vaqt ajratilishi lozim. Bu esa o'rganish jarayonining fragmentar emas, balki kompleks rivojlanishini ta'minlaydi [2].

Uchinchi, **fonetik va eshitish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun shadowing texnikasini qo'llash** tavsiya etiladi. Har kuni kamida 10–15 daqiqa davomida audio materiallarni takrorlash orqali talaffuz, intonatsiya va nutq tezligi tabiiy ravishda shakllanadi. Ushbu metod ayniqsa yapon tilidagi ritmik va prosodik xususiyatlarni o'zlashtirishda samarali hisoblanadi.

To'rtinchi, **autentik materiallardan muntazam foydalanish** zarur. NHK yangiliklari, anime, dorama, podcastlar va intervyular orqali o'quvchi real kommunikativ muhit bilan tanishadi. Bu nafaqat til birliklarini, balki lingvomadaniy xususiyatlarni ham o'zlashtirish imkonini beradi. Autentik materiallar bilan ishlash o'quvchining motivatsiyasini oshiradi va tilni tabiiy kontekstda anglashga yordam beradi [5].

Beshinchi, **metakognitiv strategiyalarni rivojlantirish**, xususan o'z-o'zini nazorat qilish mexanizmlarini joriy etish muhimdir. O'quv kundaligini yuritish orqali o'quvchi o'z yutuq va kamchiliklarini tahlil qiladi, bu esa refleksiya jarayonini shakllantiradi. O'z faoliyatini baholay olish qobiliyati mustaqil ta'lim samaradorligini oshiruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi [4].

Oltinchi, **raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish** tavsiya etiladi. Mobil ilovalar (Anki, Duolingo, Quizlet), onlayn platformalar va sun'iy intellektga asoslangan tizimlar o'rganish jarayonini interaktiv va moslashuvchan

qiladi. Bunday vositalar individual o'rganish trayektoriyasini shakllantirish imkonini beradi.

Umuman olganda, yuqoridagi tavsiyalarni kompleks tarzda qo'llash yapon tilini mustaqil o'rganish jarayonini tizimli, samarali va natijador qilishga xizmat qiladi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, yapon tilini mustaqil o'rganish strategiyalari ko'p komponentli tizim sifatida shakllanadi va ular kognitiv, metakognitiv, kommunikativ hamda lingvomadaniy omillarning o'zaro integratsiyasiga asoslanadi. Har bir komponent o'zaro uyg'unlikda qo'llanilgandagina til o'zlashtirish jarayonida yuqori samaradorlikka erishish mumkin.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, mustaqil o'rganishda strategik yondashuvlarning tizimli qo'llanilishi nafaqat bilim darajasini oshiradi, balki o'quvchining o'z-o'zini boshqarish, refleksiya va kommunikativ moslashuvchanlik kabi kompetensiyalarini ham rivojlantiradi. Ayniqsa, lingvomadaniy komponentni hisobga olish yapon tilini chuqur va adekvat o'zlashtirishning muhim sharti hisoblanadi.

Shuningdek, raqamli texnologiyalar va zamonaviy metodlarning uyg'unlashuvi mustaqil ta'limni yangi bosqichga olib chiqmoqda. Sun'iy intellekt asosidagi o'quv platformalari, interaktiv resurslar va autentik materiallar til o'rganish jarayonini yanada samarali, individual va moslashuvchan qiladi.

Xulosa qilib aytganda, yapon tilini mustaqil o'rganish jarayonida ilmiy asoslangan strategiyalarni qo'llash, o'rganish faoliyatini tizimlashtirish va zamonaviy texnologiyalar bilan integratsiya qilish til o'zlashtirish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi hamda raqobatbardosh mutaxassislarni shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Brown H. D. *Principles of Language Learning and Teaching*. – 5th ed. – New York: Pearson Education, 2007.
2. Khalmurzaeva, N. T. "CONTRAST DESCRIPTION OF JAPANESE AND CHINESE VERBAL COMMUNICATIVE BEHAVIOR." *CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES* (2767-3758) 2.12 (2021): 170-176.
3. Hall E. T. *Beyond Culture*. – New York: Anchor Books, 1976.
4. Jalolov J. J. *Chet til o'qitish metodikasi*. – Toshkent: O'qituvchi, 2012.

5. Little D. *Learner Autonomy: Definitions, Issues and Problems*. – Dublin: Authentik, 1991
6. Nunan D. *Second Language Teaching and Learning*. – Boston: Heinle & Heinle Publishers, 1999.
7. Oxford R. L. *Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know*. – New York: Newbury House, 1990.
8. Shamsiyeva B. *Yapon tili (boshlang'ich daraja)*. – Toshkent, 2024.
9. Temirova M. *Yapon tili: A1–A2 daraja uchun matnlar to'plami*. – Toshkent, 2025.
10. Usmonov N. *Til o'qitish metodikasi va zamonaviy yondashuvlar*. – Toshkent: Fan, 2018.
11. Wenden A. *Learner Strategies for Learner Autonomy*. – London: Prentice Hall, 1998.
12. 国際交流基金 (The Japan Foundation). まるごと 日本のことばと文化 (Marugoto: Japanese Language and Culture). – Tokyo: 三修社, 2014.
13. 国際交流基金 (The Japan Foundation). いろどり 生活の日本語 (Irodori: Japanese for Life in Japan). – Tokyo, 2020.
14. 迫田久美子. 日本語教育学入門. – 東京: 大修館書店, 2002.
15. 野田尚史. 日本語教育の方法. – 東京: くろしお出版, 2010.
16. 石黒圭. 日本語は「空気」が決める. – 東京: 光文社, 2013.
17. KHALMURZAEVA, Nadira. "日本語におけるコミュニケーション・バリア: 敬語表現と人間関係."